

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยนี้ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. การวางแผนครอบครัวในประเทศไทย
2. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการพัฒนา
4. ข้อมูลพื้นฐานของชาวเขาเผ่ามูเซอในพื้นที่คอกมูเซอจังหวัดตาก
5. ปรัชญาพื้นฐานของงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การวางแผนครอบครัวในประเทศไทย

1.1 ความหมายของการวางแผนครอบครัว

น.พ. อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม (2530: 4-7) ได้กล่าวถึงความหมายของการวางแผนครอบครัวไว้ดังนี้

การวางแผนครอบครัว (Family Planning) ไม่ได้หมายถึงการคุมกำเนิดอย่างเดียว เพราะการคุมกำเนิดเป็นมาตรการหนึ่งในการที่จะให้บรรลุถึงการวางแผนครอบครัวเท่านั้น ดังนั้นการวางแผนครอบครัวจึงหมายถึงการวางแผน หรือตั้งเป้าหมายให้ครอบครัว มีความพร้อมที่จะมีสมาชิกตามจำนวนที่ต้องการในระยะเวลาที่เหมาะสม และมีฐานะทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมที่ดี การดำรงชีวิต เพื่อสุขภาพที่ดีของครอบครัวนั้น จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยรวมด้วย

อีกนัยหนึ่ง การวางแผนครอบครัว คือ การที่คู่สมรสคิดไว้ล่วงหน้าว่าจะมีบุตรเมื่อใด และจะมีจำนวนกี่คน และเว้นช่วงระยะการมีเด็กห่าง โดยวิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ในระยะที่ไม่ต้องการมีลูก หรือทำหมันเป็นการถาวร เมื่อมีบุตรพร้อมกับความต้องการแล้ว

สมาคมวางแผนครอบครัวฯ ได้กำหนดเอาไว้ว่า “การวางแผนครอบครัวเป็นเจตคติและพฤติกรรมของสังคมไทย” ตามความหมายนี้ การวางแผนครอบครัวซึ่งมีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนของความเชื่อที่เรียกว่า “เจตคติ และส่วนของการปฏิบัติที่เรียกว่า พฤติกรรม

ดังนั้น เจตคติอันพึงประสงค์ในการวางแผนครอบครัว ประกอบด้วยการยอมรับแนวความคิดของการวางแผนครอบครัว เช่น ด้านสุขภาพอนามัย เศรษฐกิจ การศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างอาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมตลอดจนความรัก ความอบอุ่นในครอบครัวส่วนที่ การวางแผนครอบครัวเป็นพฤติกรรมนั้น หมายถึงการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งภายในขอบเขตของ วัฒนธรรม เพื่อให้เกิดผลตามความคิดเห็นนั้น เช่น กำหนดความถี่ห่างและจำนวนของบุตรให้ เหมาะสมกับภาวะของครอบครัว โดยการคุมกำเนิด โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง อย่างไรก็ตาม หากยอมรับ การวางแผนครอบครัวเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งแล้ว ผู้ที่จะวางแผนครอบครัวไม่จำกัดเฉพาะสามี ภรรยาเท่านั้น แต่หมายถึงทุกคนต้องวางแผนครอบครัว การวางแผนครอบครัวจะประสบผลสำเร็จ นอกจากทางเจตคติแล้วต้องมีพฤติกรรมด้วย

สำหรับ จิตตินันท์ และคณะ (2540: 5-6) ได้ให้ความหมายของการวางแผน ครอบครัว การวางแผนครอบครัว หมายถึง “การที่คู่สมรสวางแผนล่วงหน้าได้ว่าจะมีบุตรเมื่อใด และเว้นระยะการมีบุตร และจำนวนบุตรตามที่ต้องการ โดยใช้วิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ในระยะ ที่ไม่ต้องการมีบุตร หรือผ่าตัดทำหมันเมื่อมีบุตรพร้อมกับความต้องการแล้ว รวมทั้งการช่วยให้มีบุตร ได้ตามความต้องการด้วย” ดังนั้น การวางแผนครอบครัวจึงมีความสำคัญซึ่งสรุปได้ดังนี้

1.1.1 ระดับครอบครัว การวางแผนครอบครัวมีผลต่อสมาชิกทุกคนในครอบครัว
กล่าวคือ

1) **สุขภาพแม่** แม่ที่มีอายุน้อยเกินไปหรืออายุมากเกินไป อาจให้กำเนิด บุตรที่พิการได้ทั้งร่างกายและจิตใจ แม่ที่มีบุตรมาก หรือมีบุตรถี่เกินไป ย่อมทำให้สุขภาพของแม่ ทรุดโทรม ไม่มีเวลาในการทำงานอย่างอื่น เพราะต้องใช้เวลาในการดูแลบุตร นอกจากนี้ การวางแผนครอบครัวยังช่วยป้องกันการตั้งครรภ์ที่ไม่ต้องการ และ / หรือช่วยป้องกันการตั้งครรภ์ ในกลุ่มสตรีที่มีความเสี่ยงสูง เช่น เป็นโรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคไต เป็นต้น

2) **สุขภาพบุตร** การวางแผนครอบครัวช่วยให้คู่สมรสสามารถมีบุตร ในสภาพที่พร้อมที่สุด ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ดังนั้น ถ้าคู่สมรสไม่ได้มีการวางแผนครอบครัว ก็ย่อมทำให้เกิดผลเสียแก่บุตร คือ บุตรที่เกิดเป็นอันดับที่ 5 ขึ้นไปมีแนวโน้มที่จะผิดปกติ มีอัตราตายสูงเนื่องจากน้ำหนักน้อย บุตรที่เกิดจากแม่ที่มีอายุเกิน 35 ปีขึ้นไป อาจทำให้เป็นคนที่พิการแต่กำเนิดทั้งร่างกายและสติปัญญา เด็กที่เกิดในครอบครัวที่มี บุตรมากมักจะขาดความอบอุ่น อาจก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมได้

3) **สุขภาพพ่อ** การมีบุตรถี่และหลายคนจะเป็นภาระหนักในการให้การ เลี้ยงดูเพื่อให้ทุกคนในครอบครัวเป็นสุข ดังนั้น สุขภาพของพ่อจึงทรุดโทรม เพราะต้องเคร่งเครียด

กับการหารายได้เพื่อเลี้ยงดูครอบครัว จึงทำให้เกิดความเครียดทางจิตใจ อาจก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพจิตของพ่อได้

1.1.2 ระดับชุมชนหรือสังคม ในชุมชนที่ไม่มีการวางแผนครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีบุตรมากเกินไป พ่อแม่ให้การดูแลบุตรได้ไม่ทั่วถึง ให้การศึกษาได้น้อยหรือไม่ได้เลย เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจของครอบครัว รายรับไม่พอกับรายจ่าย ไม่มีการเก็บออมเพราะมีบุตรมาก เยาวชนที่เติบโตขึ้นในสังคมเหล่านี้ ก็ย่อมขาดความอบอุ่นในครอบครัว ไม่มีโอกาสในการศึกษาต่อระดับสูง ทำให้ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ดี จึงก่อให้เกิดปัญหาของการลักเล็กขโมยน้อย หรือก่อปัญหาอาชญากรรมอื่น ๆ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาของชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ขึ้นมาในที่สุด

1.1.3 ระดับประเทศชาติ การที่ประเทศมีอัตราเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้อัตราส่วนของเด็กซึ่งเป็นวัยพึ่งพิงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้เป็นภาระในการจัดสวัสดิการทางสังคมต่าง ๆ เช่น การศึกษา รักษาพยาบาล และจัดหางาน ฯลฯ ดังนั้น จึงก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ดังนั้น การวางแผนครอบครัวจึงมีความสำคัญต่อครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติดังกล่าว

1.2 ปัจจัยพื้นฐานของการวางแผนครอบครัว

สภาพปัจจุบัน คนไทยกำลังเผชิญปัญหาอยู่มากมายที่เกิดขึ้นทั้งในระดับประเทศ และระดับครอบครัว กล่าวคือ ปัญหาในระดับประเทศ ได้แก่ ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาคนย้ายถิ่น เข้าสู่ตัวเมือง ปัญหาความแออัด ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ฯลฯ ส่วนในระดับครอบครัว ได้แก่ ปัญหาความยากจน ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเด็กวัยรุ่น ฯลฯ ปัญหาดังกล่าวข้างต้นเกิดจากสาเหตุมากมายในหลาย ๆ ด้าน แต่สาเหตุสำคัญด้านหนึ่งที่มีผลทำให้เกิดปัญหามากมาย คือ จำนวนคนที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และไม่ได้สัดส่วนกับการเจริญเติบโตทางด้านอื่น ซึ่งก่อให้เกิดความไม่สมดุลระหว่าง จำนวนคน จำนวนทรัพยากร และการวางแผนทางด้านต่าง ๆ เพื่อรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพของคนให้เป็นคนที่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ดังนั้น รัฐบาลจึงได้เล็งเห็นความสำคัญของการลดอัตราเพิ่มของประชากรให้ต่ำลง โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะไม่ให้จำนวนประชากรของประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ รัฐบาลได้กำหนดเป้าหมายที่จะลดอัตราเพิ่มประชากรไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ กล่าวคือ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 ได้ลดอัตราเพิ่มประชากรจากร้อยละ 3.2 เหลือร้อยละ 2.1 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ในปี พ.ศ. 2529 ได้ลดอัตราเพิ่มประชากรเหลือร้อยละ 1.5 ส่วนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ได้กำหนดไว้ว่า เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ในปี พ.ศ. 2534 จะลดอัตราเพิ่มให้เหลือร้อยละ 1 ซึ่งถ้าสามารถลดอัตราเพิ่มได้ตามที่กำหนดไว้ ประเทศไทยจะมีประชากรทั้งสิ้น 65.9 ล้านคน

การที่จะบรรลุเป้าหมายของการลดอัตราเพิ่มประชากรตามที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ได้นั้น รัฐบาลได้กำหนดมาตรการไว้หลาย ๆ ด้านเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่จะลดอัตราเพิ่มของประชากรให้ได้ตามที่กำหนดไว้ การวางแผนครอบครัวเป็นมาตรการหนึ่งที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ 3 จนถึงฉบับปัจจุบัน

1.3 การกำหนดนโยบายและการบริการวางแผนครอบครัว

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นหน่วยงานของสำนักนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่ในการพิจารณาและกำหนดแผนในการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาได้เร็วขึ้น ยกเว้นมาตรฐานการครองชีพของประชาชน โดยการวางแผนใช้มาตรการและนโยบายทางเศรษฐกิจ และลดความแตกต่างทางเศรษฐกิจระหว่างประชากรกลุ่มต่าง ๆ ของประเทศ แต่การควบคุมตัวแปรทางด้านเศรษฐกิจด้านเดียว ทำให้การเร่งรัดพัฒนาบรรลุผลตามเป้าหมายได้ช้ามาก การเพิ่มผลผลิตอาจทำไม่สำเร็จเพราะจำนวนประชากรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญมีการเพิ่มลักษณะและโครงสร้างไม่เหมาะสมกับสถานะของประเทศ เนื่องจากประชากรเป็นทั้งผู้บริโภค ผู้ผลิต และปัจจัยการผลิตด้านแรงงาน หรือผู้ประกอบการ การกำหนดนโยบายประชากรจึงต้องครอบคลุมเรื่องการเพิ่มประชากร คุณภาพประชากร และการย้ายถิ่นด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.1 จำนวนประชากร การเพิ่มประชากรเป็นผลจากมีการเจริญพันธุ์สูง ทำให้มีเด็กเกิดใหม่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งต้องการทรัพยากรรวมทั้งผู้ดูแลเพิ่มขึ้น ในการพัฒนาให้มีคุณภาพดีกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การชะลอการเจริญพันธุ์ลงกว่าเดิมจึงเป็นสิ่งจำเป็น รัฐบาลวางนโยบายและแนวทางดำเนินงานเป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) วางมาตรการบังคับหรือควบคุมการเจริญพันธุ์ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การเก็บภาษีบุตรมากกว่าจำนวนที่รัฐกำหนดเป็นการจำกัดสิทธิของบุคคล
- 2) ให้ความรู้ ผลดี ผลเสียของการมีบุตรมากและให้บริการคุมกำเนิดแก่ผู้ประสงค์รับบริการ เป็นการให้ครอบครัวเลือกจำนวนบุตรได้เอง
- (3) มาตรการกลาง ๆ มีมาตรการชักชวนและล่อใจให้คุมกำเนิด พร้อมกับให้ความรู้และมีมาตรการสังคมบังคับไปด้วย ในกรณีนี้มีการศึกษาวิจัยพบว่า การป้องกันได้ 1 ราย ให้ผลมากกว่าการลงทุนเพื่อผลผลิต 100 เท่า
- (4) คุณภาพประชากร ได้แก่ กำหนดเป้าหมายทางการศึกษา จำนวนครู จำนวนนักเรียน และระดับการศึกษา การอาชีพ จำนวนงาน ค่าจ้าง การประกันสังคม

การสาธารณสุข จำนวนเจ้าหน้าที่ให้บริการ จำนวนสถานบริการและการกระจาย ซึ่งการจัดให้ต้องไม่เป็นลักษณะของสวัสดิการและเลือกตามความพอใจ แต่ต้องกำหนดแนวทางไว้ให้แน่ชัด

5) การย้ายถิ่นและการกระจายตัวของประชากร เนื่องจากมีการย้ายถิ่นจึงทำให้เกิดความหนาแน่นเฉพาะในเมือง เป็นปัญหาเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดิน โครงสร้างอาชีพ การจัดสาธารณูปโภค และจัดสิ่งแวดล้อม ทำให้มีการสูญเสียบุคคลที่มีคุณค่าในเขตชนบทต้องมีแผนผลิตทดแทน

ในระยะแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 – 2514 ซึ่งเรียกกันอย่างย่อ ๆ ว่า แผนฯ 5 ปี ฉบับที่ 1 และ 2 นั้น นโยบายในแผนฯ ดังกล่าว จะเน้นที่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญ ดังนั้น นโยบายจึงเน้นหนักที่การพัฒนาประเทศในภาคเศรษฐกิจ จึงส่งเสริมการขยายตัวของการผลิตต่าง ๆ และการคมนาคมทั่วประเทศ ตลอดจนการขยายหน่วยบริการต่าง ๆ ให้ทั่วถึง จึงยังไม่มีนโยบายทางประชากรในแผนฯ ดังกล่าว

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519) ได้มีนโยบายและแผนประชากร ซึ่งได้กำหนดขึ้นเป็นทางการครั้งแรก เน้นการรวมกิจกรรมประชากรไว้ในแผนนั้น กล่าวคือ ทำให้ลดอัตราเพิ่มประชากรจากร้อยละ 3 เหลือ 2.5 ในปี พ.ศ. 2519 และห้ามการประชาสัมพันธ์เปิดเผยทางสื่อมวลชน ให้ทำหมันได้เฉพาะครอบครัวที่มีบุตร 4 คนแล้ว ภาษีอุปกรณืคุมกำเนิดและยาไม่มีการลดหย่อนให้ ทำให้มีข่าวลือผิด ๆ และซับซ้อนด้วยระเบียบราชการ จึงเป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน แต่อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ. 2517 นี้ มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยประกาศใช้ ซึ่งในมาตรา 86 มีข้อความ

“รัฐพึงวางนโยบายประชากรให้เหมาะสมกับทรัพยากรของชาติ ภาวะเศรษฐกิจและสังคม และความเจริญทางวิชาการ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และเพื่อความมั่นคงของรัฐ”

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (2520 – 2524) ได้กำหนดมีอัตราเพิ่มพลเมืองร้อยละ 2.1 ในปี พ.ศ. 2524 และมีมาตรการดังนี้

1. ปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับการทำหมัน โดยจัดบริการให้แก่ชายและหญิงที่ต้องการ โดยไม่จำกัดจำนวนบุตร พร้อมทั้งมีมาตรการจูงใจให้ประชากรปรารถนาจะจำกัดขนาดครอบครัวให้เล็กลง ด้วยการปรับปรุงรูปแบบของภาษีทางตรงเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายนี้ กำหนดให้มีการสอนประชากรศึกษาในโรงเรียน กำหนดกลุ่มเป้าหมายพิเศษเพื่อให้บริการวางแผนครอบครัวโดยเฉพาะ เช่น ประชากรในแหล่งเสื่อมโทรม และชาวชนบทที่ห่างไกล

2. นโยบายด้านคุณภาพประชากร ได้มีการพัฒนาระบบการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน กำหนดมาตรการเกี่ยวกับโภชนาการ อาหารและยา มาตรการกำหนดอัตราค่าจ้าง

แรงงานขั้นต่ำ ปรับปรุงสวัสดิภาพแรงงาน ประกันสุขภาพของคนงาน และเตรียมการประกันสังคม
ด้านอื่น ๆ

3. นโยบายกระจายตัวของประชากร มีการชะลอการขยายตัวของเมืองใหญ่
ควบคุมการบังคับใช้ที่ดิน สนับสนุนอาคารสงเคราะห์

ในช่วงนี้ นโยบายชะลอการเพิ่มประชากรได้ผลดี มีประชากรเพิ่ม ปีละ
1 ล้านคน ทำให้มีประชากร 47 ล้านคนในปี พ.ศ. 2524

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529)
ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประเทศแนวใหม่ โดยให้มีการกระจายการพัฒนาชนบท
อย่างทั่วถึง นอกเหนือไปจากนโยบายการลดอัตราเพิ่มประชากร การกระจายตัวของประชากร
การตั้งถิ่นฐานมนุษย์และการพัฒนาคุณภาพประชากร

สำหรับอัตราเพิ่มประชากรในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 กำหนดให้มีอัตราเพิ่ม
ประชากรร้อยละ 1.5 ภายในปี พ.ศ. 2529 หรือเพิ่มปีละ 8 แสนคน ตามแผนของกระทรวงสาธารณสุข
ได้จัดไว้ให้ครอบครัววางแผนครอบครัว เน้นการคุมกำเนิดแบบถาวรหรือการทำหมันชายและหญิง
ให้มากขึ้น และเน้นการจูงใจให้ประชากรมีครอบครัวขนาดเล็ก ซึ่งใช้คำขวัญ “หญิงก็ได้ ชายก็ได้
มีลูกแค่สอง” และคาดว่าจะต้องใช้งบประมาณตลอด 5 ปี ของแผนนี้ เป็นเงิน 1,897.13 ล้านบาท

1.4 ประเภทและวิธีการต่างๆ ในการคุมกำเนิด

ก. การคุมกำเนิดแบบถาวร ได้แก่ การผ่าตัดทำหมัน ซึ่งไม่มีโอกาสลูกได้อีกถึง
แม้ปัจจุบันจะมีวิธีแก้หมันได้ แต่ก็ได้ผลไม่แน่นอน การทำหมันทำได้ทั้งฝ่ายชายและหญิง

ข. การคุมกำเนิดแบบชั่วคราว ประเภทนี้มีผลขณะที่ใช้เมื่อเลิกใช้มีโอกาสมีลูก
ได้อีก การคุมกำเนิดประเภทนี้ทำได้หลายวิธี

วิธีสำหรับฝ่ายหญิง ได้แก่

- การกินยาเม็ดคุมกำเนิด (Oral Pill)
- การฉีดยาคุมกำเนิด (Injectable Contraception)
- การฝังยาคุมกำเนิด (Implantable Contraception)
- การใส่ห่วงอนามัย (Intrauterine device)
- วิธีธรรมชาติ (Natural Family Planning – NFP)
- การใช้หมวกยางใส่ในช่องคลอดและหมวกยางครอบปากมดลูก

(Diaphragm, Cervical cap)

- การใช้ยาคุมกำเนิดชนิดใส่ในช่องคลอด (Vaginal Spermicidal) ในสังคมไทยปัจจุบันไม่ค่อยนิยม เพราะไม่ค่อยได้ผลแน่นอนนัก และบางวิธีก็ไม่สะดวกในการใช้
- การสวนล้างช่องคลอด เป็นวิธีโบราณ เคียวนี่พิสูจน์แล้วว่าใช้ไม่ได้ และเป็นโทษด้วย

วิธีสำหรับฝ่ายชาย ได้แก่

- การใช้ถุงยางอนามัย (Condom)
- การหลั่งน้ำอสุจิภายนอกช่องคลอด (Coitus interrupts, withdrawal, "Being Careful")

สรุปได้ว่า การวางแผนครอบครัว เป็นการวางแผนหรือการตั้งเป้าหมายการมีบุตร ในช่วงเวลาที่ต้องการหรือช่วงเวลาที่เหมาะสม ทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญ โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515 – 2519) - ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2549) เพื่อให้อัตราการเพิ่มประชากรเพิ่มในอัตราที่เหมาะสมและประชากรของประเทศมีคุณภาพ

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม

มงคล จันทน์บำรุง (2538: 6) ศึกษาถึงนวัตกรรมที่ถูกนำเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนชาวเขายอมรับในระยะเวลาประมาณ 20 ปีมานี้ แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ เอกสารหลายฉบับได้นำเสนอถึงปัจจัยที่จะมีผลให้ชุมชนชนบทยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ไว้หลายประเด็น เช่น แนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมของโรเจอร์และชูเมคเกอร์ (Roger and Shoemaker) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง Communication of Innovator: A Cross Culture Approach ถึงสิ่งใหม่ที่มีความเหมาะสมแก่การแนะนำส่งเสริมแก่ชาวชนบทควรประกอบไปด้วยลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. **ผลประโยชน์ที่ได้รับ (relative advantage)** สิ่งแรกที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องคำนึงอยู่เสมอคือสิ่งใหม่ที่จะนำไปแนะนำส่งเสริมนั้นจะให้ผลประโยชน์ตอบแทนต่อชาวชนบทอย่างไรบ้าง ผลประโยชน์ที่ได้รับผลตอบแทนนี้มีได้หมายถึงผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจอันได้แก่ รายได้ที่เพิ่มขึ้น ผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ แต่เพียงอย่างเดียว แต่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะต้องพิจารณาถึงผลประโยชน์ที่ชาวชนบทจะได้รับทางด้านสังคมอีกด้วย เช่น การยอมรับของสังคม ศักดิ์ศรีหน้าที่ และบทบาทในสังคม ในกรณีที่ชาวชนบทจะต้องสูญเสียผลประโยชน์ทางด้านสังคม

ถึงแม้ว่าจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าชาวชนบทอาจไม่ยอมรับสิ่งใหม่ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมนำไป แนะนำส่งเสริมนั้น ทั้งนี้เพราะสังคมชนบทมักจะให้ความสำคัญทางด้านสังคมมากกว่าทางด้านเศรษฐกิจ

2. ความสอดคล้อง (compatibility) สิ่งใหม่ที่จะนำไปแนะนำส่งเสริมให้ชาวชนบทนั้นจะต้องมีลักษณะที่สอดคล้องหรือไม่ขัดกับค่านิยม ความเชื่อ ประสบการณ์ในสังคมและความต้องการของชาวชนบทยอมรับได้เร็ว ส่วนการแนะนำสิ่งใหม่ที่ขัดกับค่านิยมของสังคมนั้นโดยมากมักจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับจากสังคม

3. ความยากง่าย (complexity) ชาวชนบทจะยอมรับสิ่งใหม่ที่เขาสามารถเข้าใจได้ตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของเขาเอง ส่วนใหญ่แล้วชาวชนบทมีความเคยชินและคุ้นเคยกับสิ่งง่าย ๆ ที่ไม่มีระเบียบขั้นตอนมากนัก การแนะนำส่งเสริมสิ่งใหม่มีขั้นตอนมากและซับซ้อนนั้นจะต้องใช้เวลานานกว่าชาวชนบทจะยอมรับ นอกเสียจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมจะพยายามลดขั้นตอนให้น้อยลง หรือทำให้ง่ายขึ้นและอธิบายให้ชนบทเข้าใจ

4. สามารถทดลองได้ (trial ability) การยอมรับสิ่งใหม่โดยไม่มีทดลองเลยก็ยิ่งเป็นการเพิ่มความเสี่ยงขึ้นไปอีก ดังนั้นการแนะนำส่งเสริมสิ่งใหม่ให้แก่ชาวชนบทจะต้องสามารถทดลองให้เขาเห็นขั้นตอนการดำเนินงานและผลที่ได้รับด้วย สิ่งใหม่ที่สามารถทดลองหรือแบ่งมาทดลองในส่วนตัว ๆ ได้ และไม่ใช้เวลานานเกินไปจะทำให้ชาวชนบทยอมรับง่ายขึ้นหรือเร็วขึ้น

5. สังเกตเห็นได้ (observability) สามารถสังเกตเห็นได้ แต่บางอย่างนั้นไม่สามารถสังเกตเห็นได้ จะเห็นได้ว่าบางครั้งชาวชนบทนั้นอาจรับสิ่งใหม่จากการสังเกตเห็นมาจากสังคมภายนอก ดังนั้นการแนะนำสิ่งใหม่ควรเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้ง่ายจะทำให้ชาวชนบทรับได้เร็วขึ้น การที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้รู้ว่าสิ่งใหม่ที่จะนำไปแนะนำส่งเสริมมีลักษณะความเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคมอย่างไร ย่อมมีส่วนช่วยเหลือให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมได้แนวคิดที่จะปรับปรุงและหาวิธีการอื่น ๆ มาสนับสนุนเพื่อทำให้สิ่งใหม่นั้นมีลักษณะเหมาะสมแก่ชาวชนบทยิ่งขึ้น

ในขณะที่เกี่ยวกับการส่งเสริมจะต้องใช้ข้อมูลอื่น ๆ มาสนับสนุน เริ่มต้นจากการนำเอาสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคมนำมาส่งเสริมโดยการแนะนำวิธีการแผนใหม่ เพื่อให้สิ่งที่มีอยู่แล้วมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เวชชวลลี บุญชูวิทย์ (2532: 78-79) ได้สะท้อนถึงพฤติกรรมในการยอมรับสิ่งใหม่ของชาวเขาเผ่าอิก้อ และข้อควรปฏิบัติในการเข้าไปส่งเสริมว่ามีความสัมพันธ์กับผู้นำการเปลี่ยนแปลง ถ้าเจ้าหน้าที่คนใดที่มีความเข้าใจในวิถีทางวัฒนธรรมเป็นอย่างดี อิก้อก็มักจะให้การยอมรับในตัวบุคคลนั้น รวมทั้งการเชื่อฟังและการปฏิบัติตามเป็นไปอย่างราบรื่น การรอคอยให้ทดลองปฏิบัติดูก่อนเห็นผลแล้วค่อยยอมรับในภายหลังระยะเวลาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการกระตุ้นให้

อีกข้อเห็นผลประโยชน์ที่จะได้รับในอนาคต สุดท้ายผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องให้โอกาสหรือทางเลือกสำหรับตัวเขาด้วย เขาเองมีสิทธิ์ที่จะเลือกปฏิบัติตามวิถีทางของตนเอง หากคิดว่าสิ่งใหม่สิ่งใดเหมาะสมกับสังคมของตนเองแล้ว อาจจะทำทดลองหรือเลียนแบบ นำมาปฏิบัติดูด้วยตนเอง ผลสุดท้ายอาจจะทำให้เขาชอบรับสิ่งใหม่ในที่สุดด้วยตนเองอย่างภาคภูมิใจ

กรีนและคณะ (Green , Lawrence W. 1980: 71) ได้เสนอถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ว่า มีสาเหตุมาจากปัจจัย 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยนำ (predisposing factors) ปัจจัยเอื้อ (enabling factors) ปัจจัยสร้างเสริม (reinforcing factors) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ปัจจัยนำ เป็นปัจจัยหรือสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากองค์ประกอบภายในตัวบุคคล (inter individual assumption) ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ แรงจูงใจ เป็นต้น

ปัจจัยเอื้อ เป็นปัจจัยหรือสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากองค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล (extra individual assumption) ได้แก่ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ระบบโครงสร้างของสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา การเมือง และองค์ประกอบด้านประชากรและภูมิศาสตร์ เป็นต้น

ปัจจัยสร้างเสริม เป็นปัจจัยหรือสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง (multiple casual assumption) ได้แก่ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของตัวบุคคลจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล โดยแนวคิดนี้จะนำทฤษฎีจิตวิทยาการเรียนรู้ จิตวิทยาสังคม ประชากรศาสตร์และสังคมศาสตร์ และกลุ่มสาขาอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์สาเหตุของพฤติกรรม และพยายามหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการผสมผสานสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าร่วมกันเพื่อหาสาเหตุของพฤติกรรม

หากนำแนวคิดนี้มาวิเคราะห์ ปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมการยอมรับการวางแผนครอบครัว สามารถวิเคราะห์ได้ว่า

พฤติกรรมการยอมรับหรือไม่ยอมรับการวางแผนครอบครัว ของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง อาจเกิดจากปัจจัยเดียว หรือสองปัจจัย หรือทั้งสามปัจจัย โดยพฤติกรรมที่เกิดจากปัจจัยนำ หรือเกิดจากองค์ประกอบภายในของบุคคล เป็นผลจากความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ แรงจูงใจ หรือพฤติกรรมที่เกิดจากปัจจัยเอื้อ เป็นผลจากสภาพแวดล้อม หรืออาจจะเกิดจากปัจจัยสร้างเสริมอื่น ๆ

3. แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับการพัฒนา

ในวงการพัฒนาชนบทภาคเอกชนแบ่งแนวคิดการทำงานขององค์กรพัฒนาชนบทที่ปรากฏขึ้นในชนบทไทยออกอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 4 แนวคิด (กาญจนา แก้วเทพ : 2533: 10-12) ดังนี้

3.1 แนวพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นแนวคิดองค์กรพัฒนาเอกชนยุคแรก ๆ (ปัจจุบันก็ยังมีอยู่) กลุ่มนี้มุ่งที่การพัฒนาอาชีพ เพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้าน วิธีการทำงานก็คือการฝึกอาชีพ การจัดหาแหล่งเงินทุน ไปจนกระทั่งการจัดการเรื่องการตลาด หากคนที่ทำงานในแนวนี้จะสนใจในวัฒนธรรมชุมชนบ้างก็คือ เห็นว่าแต่ก่อน ชาวบ้านพึ่งตนเอง และพึ่งกันเองได้ ประเพณีต่าง ๆ ของชาวบ้านก็เป็นเรื่องดีแต่ “ทันสมัย” ไปเสียแล้ว

3.2 แนวคิดเศรษฐกิจสังคม กลุ่มนี้เห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมจะต้องควบคู่กันไป จึงมีเรื่องของการทำงานเป็นกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง บางครั้งถึงขนาดกำหนดเป็นเงื่อนไขว่าองค์กรจะสนับสนุนการทำงานเมื่อชาวบ้านรวมกันเป็นกลุ่มแล้วเท่านั้น หากเป็นองค์กรพัฒนาที่มีหลักสูตรศาสนาหนุนหลัง ก็อาจจะบอกว่าใช้ “โครงการ” เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจและ พัฒนาสังคม ใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาให้คนพัฒนา คุณธรรม เป็นต้นในเรื่อง ความซื่อสัตย์ ความสนใจห่วงใย และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หลายครั้งที่กลุ่มนี้พบว่า ชาวบ้านนั้นมีคุณธรรมตามระบบของเขาเองอยู่เหมือนกัน การค้นพบตรงจุดนี้เป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มสนใจในวัฒนธรรมของชาวบ้าน

3.3 แนวเศรษฐกิจการเมือง กลุ่มนี้เห็นว่าในทุกสังคมชนชั้น มีคนรวยคนจน คนมีอำนาจกับคนไม่มีอำนาจ จึงใช้การวิเคราะห์โครงสร้าง (Structural Analysis) เข้ามาวิเคราะห์ ชุมชนที่ตนเข้าไปพัฒนา โดยเมื่อนำแนวคิดนี้เข้ามาในงานพัฒนาชุมชน ได้เรียกแนววิธีการทำงานที่มีความเป็นเฉพาะว่าแนว “จัดระบบชุมชน” (Community Organization - CO) จุดมุ่งหมายของการพัฒนาของแนวความคิดนี้อยู่ในการลดอำนาจของคนรวยลงคำว่า “พลังประชาชน” หรือ “องค์กรประชาชน” จึงออกมาจากความคิดนี้ก่อน ในทางปฏิบัติกลุ่มนี้ก็ได้อาศัยการทำโครงการเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือการสร้างอำนาจ การฝึกอบรม การตกเถียง วิพากษ์วิจารณ์ และการฝึกให้พร้อมที่จะเผชิญหน้า จึงเป็นหัวใจสำคัญอันหนึ่งของแนวทางนี้ หากมีคนในกลุ่มนั้นสนใจวัฒนธรรมชุมชนขึ้นมา ก็จะคิดว่าวัฒนธรรมที่มีอยู่นั้นจะนำไปสู่การสร้างอำนาจให้ชาวบ้านอย่างไร ซึ่งก็คือเป็นการมองในแนววัฒนธรรมแห่งการปลดปล่อย

3.4 แนวสังคมวัฒนธรรม หรือแนววัฒนธรรมชุมชน กลุ่มนี้มองชุมชนหมู่บ้านแต่ละแห่งเหมือนกับประเทศ ๆ หนึ่งที่ในอดีตเคยมีความสมดุลและสมบูรณ์ในตัวเอง มีการ

พึ่งตนเองและพึ่งกันในระดับสูง การปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมภายนอก โดยเฉพาะจากสังคมสมัยใหม่ทำให้ความสมดุลและสมบูรณ์นี้ค่อย ๆ แตกสลายลง จะฟื้นฟูสถาบันหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ให้อยู่รอดร่วมกับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไร วิธีการทำงานก็ยังมี กิจกรรมทางเศรษฐกิจอยู่ โดยให้คุณค่าแก่กิจกรรมนี้เพียงการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ชาวบ้าน แต่จุดมุ่งหมายจริง ๆ อยู่ในระยะยาว กลุ่มนี้ทำงานกับชาวบ้านในเขตพื้นที่ชนบทที่ระบบการทำมาหากินเป็นแบบกึ่งยังชีพอยู่เป็นส่วนใหญ่ กลุ่มนี้เองที่ให้ความสนใจเรื่องวัฒนธรรมกับการพัฒนามากที่สุด

จุดกำเนิดของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน มาจากการต่อต้านข้อเท็จจริงที่ว่านักทฤษฎีและนักวางแผนพัฒนา ถ้าไม่มองวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมว่าเป็นพลังที่มีผลในทางลบ ก็มักจะไม่เห็นความสำคัญขององค์กรท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ว่ามีคุณค่าต่อการพัฒนา ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถูกละเลยอย่างสิ้นเชิงในการวางแผน โครงการและการปฏิบัติงาน แต่ในทางกลับกันได้มีการนำเอาการจัดการแบบใหม่และทันสมัยไว้ในการพัฒนาภาคชนบท ยุทธวิธีการพัฒนาแบบภูมิปัญญาชาวบ้านหรือแนววัฒนธรรมชุมชน ได้พิจารณาถึงรูปแบบต่าง ๆ ของประเพณีและวัฒนธรรม อันได้แก่ระบบการสื่อสารแบบดั้งเดิม ภาวะผู้นำและบทบาทหน้าที่แบบดั้งเดิม องค์กรท้องถิ่นและแนวทางการพึ่งตนเอง ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยี ตลอดจนระบบความเชื่อแบบดั้งเดิมที่มักจะมีพื้นฐานวัฒนธรรมทางศาสนามีวิธีคิดวิธีพิจารณาเหตุและผลต่างไปจากการให้คำอธิบายของทางตะวันตกหรืออธิบายของผู้มีการศึกษา

4. ข้อมูลพื้นฐานของชาวมูเซอในพื้นที่ดอยมูเซอ จังหวัดตาก

4.1 กลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาในประเทศไทย

“ชาติพันธุ์” หมายถึง การสืบทอดทางสายโลหิต เชื้อชาติ ภาษา ความเชื่อ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยทั่วไปใช้คำว่า “เผ่า” เพื่อแยกกลุ่มชนที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนออกจากกัน

“ชาวเขา” ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการพิจารณาลงรายการสถานะบุคคลในทะเบียนราษฎรให้บุคคลบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2543 ใช้คำว่า “ชาวไทยภูเขา” หมายความว่า กลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยทำกินหรือบรรพชนอาศัยทำกินอยู่บนพื้นที่สูงในราชอาณาจักร ซึ่งมีวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ภาษา และการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ประกอบด้วย 9 ชาติพันธุ์หลัก คือ

4.1.1 กระเหรี่ยง หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า ปกาเกอะญอ (สกอว์) โพล่ง (โปรี)
ตองสูหรือตองสู (ปะโอ) บะแก (บะเว)

4.1.2 ม้ง หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า แม้ว

4.1.3 เมี่ยน หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า เฮ้า, อิวเมี่ยน

4.1.4 อาข่า หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า อิก้อ

4.1.5 ลาหู่ หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า มูเซอ

4.1.6 ลีซอ หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า ลีซอ

4.1.7 ลัวะ หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า ละเวือ ละว้า ถิ่น มัล ปรัย

4.1.8 ขมุ

4.1.9 มลาปรี หรือ ซึ่งอาจเรียกว่า คนตองเหลือง

4.1.1 กระเหรี่ยง หรือ ปกาเกอะญอ

กระเหรี่ยงเป็นชาวเขาเผ่าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยรวมตัวกัน
อยู่หนาแน่น ในพื้นที่ป่าเขาทางทิศตะวันตกของประเทศไทยตามบริเวณชายแดนไทย - พม่า
ชาวกระเหรี่ยงได้เคลื่อนย้ายถิ่นมาทางทิศตะวันออกอย่างช้า ๆ ในระยะแรกประมาณ 200 ปี
ที่ผ่านมา ชาวกระเหรี่ยงในประเทศไทยแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ คือ สะกอ และโป นักมานุษยวิทยา
ได้จัดชาวกระเหรี่ยงอยู่ในกลุ่มภาษาพม่า - ทิเบต

ชาวกระเหรี่ยงมักตั้งถิ่นฐานอยู่ตามบริเวณหุบเขาในระดับสูงประมาณ 500
เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ชาวกระเหรี่ยงดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวและพืชผักต่าง ๆ โดยการทำนา
และการทำไร่แบบหมุนเวียน (กลับมาทำที่เดิมทุก 5 -10 ปี) นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงหมู ไก่ วัว ควาย
และช้าง เพื่อทำอาหาร ทำพิธีกรรม ขาย และรับจ้างใช้แรงงาน

ครอบครัวของกระเหรี่ยงนั้นยึดถือการสืบเชื้อสายถ่ายทอดมาทางฝ่ายหญิง
เป็นหลักเมื่อมีการแต่งงานเกิดขึ้นฝ่ายชายจะย้ายไปอาศัยอยู่ในครอบครัวของฝ่ายหญิงในสังคม
กระเหรี่ยงนั้นครอบครัวเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวและถือระบบพัวเมียเดี่ยว ชาวกระเหรี่ยงแต่เดิมมี
ภาษาเขียน ของตนเองใช้ในประเทศไทยนั้นชาวกระเหรี่ยงส่วนใหญ่นับถือลัทธิบูชาผี นอกจากนั้น
ก็นับถือศาสนาพุทธและคริสต์ ขึ้นอยู่กับสภาพความสัมพันธ์กับชุมชนพื้นราบ ประเพณีปีใหม่ของ
กระเหรี่ยงนั้นมีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์

จากการรวบรวมข้อมูลในปี 2545 พบว่ากระเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เป็น
ชาวเขาเผ่าที่ใหญ่ที่สุด โดยมีประชากรทั้งหมด 437,131 คน คิดเป็นร้อยละ 47.54 ของประชากร
ชาวเขา หรือคิดเป็นร้อยละ 36.14 ของบุคคลบนพื้นที่สูงทั้งหมด จำแนกเป็นชาย จำนวน 151,186 คน
หญิง จำนวน 147,168 คน เด็กชาย 70,193 คน และเด็กหญิง 69,548 คน โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ 1,912

หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน 87,628 หลังคาเรือน 95,088 ครอบครัว ในพื้นที่ 15 จังหวัด โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาเป็นจังหวัดแม่ฮ่องสอน และตาก ตามลำดับ

4.1.2 ม้ง หรือ แม้ว

ม้งหรือแม้วนั้น เป็นชาวเขาเผ่าที่มีการกระจายตัวมากที่สุด โดยมีอยู่กระจัดกระจายตั้งแต่ตอนใต้ของจีน เวียดนาม ลาวและไทย ซึ่งในประเทศไทยนั้นเป็นชาวเขาเผ่าที่ใหญ่เป็นอันดับ 2 และมี ภูมิลำเนาอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทย นักมานุษยวิทยาได้จัดชาวแม้วอยู่ในกลุ่มภาษาจีน ตามปกติชาวแม้ว จะอยู่อาศัยในเทือกเขาที่ระดับสูงประมาณ 1,000 – 1,200 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ทำให้พวกเขาต้องทำการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอยโดยปลูกข้าวเพื่อบริโภค ข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ และแต่เดิมปลูกฝิ่นเพื่อเป็นรายได้ ลักษณะครอบครัวของชาวแม้วเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญมากทั้งในเศรษฐกิจและสังคม โดยที่ชาวแม้วมีการถือลำดับวงศ์ตระกูล (แซ่) และ ให้ฝ่ายชายเป็นใหญ่ในครอบครัวตลอดจนการบูชาบรรพบุรุษเหมือนชาวจีนปีใหม่แม้วมีขึ้นเดือนธันวาคม

จากการรวบรวมข้อมูลในปี 2545 พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ เผ่า แม้ว อาศัยอยู่ในพื้นที่ 13 จังหวัด จำนวน 253 หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน 19,287 หลังคาเรือน 24,551 ครอบครัว ประชากรรวม 153,955 คน แยกเป็นชาย จำนวน 45,382 คน หญิง จำนวน 45,703 คน เด็กชาย 31,578 คน และเด็กหญิง 31,292 คน โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดตาก รองลงมาเป็นเชียงราย และน่าน

4.1.3 เมี่ยน หรือ เย้า

เมี่ยนหรือเย้านั้น เชื่อว่าได้มีถิ่นกำเนิดอยู่ในตอนใต้ของจีน นักมานุษยวิทยาจัดชาวเย้าอยู่ในกลุ่มภาษาเดียวกับชาวแม้วและจีน ซึ่งจะสามารถพบชาวเย้าได้ทั้งในตอนใต้ของจีน เวียดนาม ลาว พม่าและไทย ชาวเย้าเป็นชนชาติในกลุ่มภาษาจีนเนื่องจากการที่ชาวเย้ามักจะอาศัยอยู่บนที่สูงประมาณ 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล จึงทำให้มีการเพาะปลูกแบบไร่เลื่อนลอยเพื่อผลิตข้าว ข้าวโพด พืชผักต่าง ๆ ฝิ่น เลี้ยงสัตว์ เพื่อเป็นรายได้และบริโภคในครัวเรือน ลักษณะครอบครัวของชาวเย้านั้นเป็นครอบครัวแบบขยาย และยอมรับการที่สามีมีภรรยาได้หลายคน มีการนับถือลำดับวงศ์ตระกูล (แซ่) บูชาบรรพบุรุษเช่นเดียวกับชาวจีน นอกจากนั้นเนื่องจากในระบบการผลิตของชาวเย้ามีความต้องการแรงงานมาก จึงมีการรับเอาลูกบุญธรรมมาเลี้ยงไว้ในครอบครัว โดยที่เด็กนี้อาจเป็นคนต่างเผ่าก็ได้ชาวเย้าได้รับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของจีนมาไว้ รวมถึงภาษาเขียนวรรณคดี ตลอดจนลัทธิความเชื่อและวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ของชาวจีน และปีใหม่เย้าก็ตรงกับปีใหม่ของชาวจีนด้วย

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาเผ่าเข้าอาศัยอยู่ในพื้นที่ 10 จังหวัด จำนวน 178 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 6,758 หลังคาเรือน 8,022 ครอบครัว ประชากรรวม 45,571 คน แยกเป็นชาย จำนวน 15,260 คน หญิง จำนวน 15,442 คน เด็กชาย จำนวน 7,609 คน และเด็กหญิง จำนวน 7,260 คน โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดเชียงราย รองลงมาเป็นน่าน และพะเยาตามลำดับ

4.1.4 อาข่า หรือ อีเก้อ

อาข่า หรือ อีเก้อ มีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์กับชนเผ่าโลโล รวมทั้งชาวลีซอและชาวมูเซอซึ่งต่างก็มีต้นกำเนิดในบริเวณที่ราบสูงทิเบต ซึ่งต่อมาก็อพยพโยกย้ายเข้ามาอยู่ในบริเวณประเทศจีนตอนใต้ พม่า ลาว และอพยพลงมาถึงประเทศไทยเมื่อประมาณ 90 ปีมาแล้ว โดยตั้งถิ่นฐานครั้งแรกที่บ้านพญาไพร (เขตหัวแม่คำ) อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ซึ่งปัจจุบันได้มีการอพยพย้ายถิ่นขยายไปอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ ลำปาง ตาก กำแพงเพชร และแพร่ แล้ว นอกจากนี้ยังมีการอพยพเข้ามาจากพม่าอยู่เรื่อย ๆ ปัจจุบันสามารถพบชาวอีเก้อ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ช่อกวย ลอยมี และผาหมี ชาวอีเก้อจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มภาษาพม่า - ทิเบต เช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ชาวอีเก้อมักตั้งถิ่นฐานอยู่ในที่สูงประมาณ 1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ทำไร่เลื่อนลอย เช่นเดียวกับชาวเขาเผ่าอื่นที่อยู่บนที่สูง ครอบครัวของชาวอีเก้อเป็นแบบครอบครัวขยาย สามีมักรรยาได้หลายคน อำนาจในครอบครัวเป็นของฝ่ายชาย ระบบความเชื่อในลัทธิบูชาผีของชาวอีเก้อนั้น เข้มงวดมาก รวมถึงระเบียบวิธีทางสังคมที่ซับซ้อนประกอบกับวัฒนธรรมของชาวอีเก้อ เป็นการยากที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ส่วนปีใหม่อีเก้อนั้นตรงกับเดือนธันวาคม

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่า มีชาวอาข่าหรืออีเก้อ อาศัยอยู่ในพื้นที่ 7 จังหวัด จำนวน 271 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 11,178 หลังคาเรือน 12,909 ครอบครัว ประชากรรวม 68,653 คน แยกเป็นชาย จำนวน 20,948 คน หญิง จำนวน 21,879 คน เด็กชาย จำนวน 12,756 คน และเด็กหญิง จำนวน 13,073 คน โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดเชียงราย รองลงมาเป็นเชียงใหม่ และลำปาง

4.1.5 ลาหู่ หรือ มูเซอ

ลาหู่หรือมูเซอเชื่อว่ามีต้นกำเนิดอยู่บริเวณที่ราบสูงทิเบต มีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์กับชนเผ่าโลโลในตอนใต้ของจีนร่วมกับชาวลีซอและอีเก้อ ชาวมูเซอได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นอยู่ตลอดเวลา นับเป็นศตวรรษในแถบประเทศจีน พม่า ลาว และไทย โดยในประเทศไทยนั้นจะพบชาวมูเซอได้ใน 6 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ตาก กำแพงเพชร และนครสวรรค์ ชาวมูเซอในประเทศไทยแบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม เช่น มูเซอแดง

มุเซอเหลือง มุเซอดำ หรือมุเซอดำ (แฉก) ฯลฯ ชาวมุเซอถูกจัดไว้ในกลุ่ม ภาษาพม่า ธิเบต หมู่บ้านชาวมุเซอมักจะตั้งอยู่ในที่สูงประมาณ 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ดังนั้นชาวมุเซอต้องทำการเพาะปลูกแบบไร้เลื่อนลอย นอกจากข้าวและข้าว โปกแล้ว ชาวมุเซอบางส่วนยังปลูกฝิ่นเป็นพืชรายได้

ลักษณะครอบครัวของชาวมุเซอเป็นแบบครอบครัวเดี่ยว และถือระบบ ผัว – เมียเดี่ยว การสืบสายสกุลนั้นไม่ถือระเบียบเคร่งครัดหากมีการแต่งงานเกิดขึ้นฝ่ายชายอาจต้องไปอาศัยอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง เป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อเป็นการตอบแทนต่อฝ่ายหญิง การนับถือและความเชื่อของชาวมุเซอนั้น ถ้าเป็นมุเซอแดง และมุเซอดำ ส่วนใหญ่นับถือการบูชาผี ส่วนชาวมุเซอเหลืองนับถือศาสนาคริสต์ สำหรับปีใหม่ของมุเซอจัดขึ้นในเดือนมกราคม และมีนาคม จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่า มีชาวมุเซอ อาศัยอยู่ในพื้นที่ 8 จังหวัด จำนวน 385 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 18,057 หลังคาเรือน 20,347 ครอบครัว ประชากรรวม 102,879 คน แยกเป็นชาย จำนวน 32,059 คน หญิง จำนวน 32,094 คน เด็กชาย จำนวน 19,430 คน และเด็กหญิง จำนวน 19,293 คน พบมากที่สุดที่จังหวัดเชียงราย รองลงมาเป็นเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน

4.1.6 ลีซอ หรือ ลีซอ

ลีซอหรือลีซอ มีถิ่นกำเนิดอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ และตามที่ได้กล่าวมาแล้ว แม้ว่ามีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์กับชนชาติโลโล รวมถึงชาวมุเซอและอีก้อ สำหรับชาวลีซอในประเทศไทยนั้นเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยครั้งแรก เมื่อประมาณ 60 – 70 ปีที่แล้ว ที่บ้านคอยช้าง ตำบลลาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เนื่องจากชาวลีซอมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวจีนมาก ในประเทศไทยจึงมีการแบ่งชาวเขาเผ่าลีซอออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ลีซอจีนหรือฮั่นลีซอ และลีซอแท้ โดยดูจากชื่อแซ่สกุล อย่างไรก็ตามชาวลีซอจัดอยู่ในกลุ่มภาษาพม่า – ธิเบต

การตั้งถิ่นฐานของชาวลีซอมักมีลักษณะพิเศษกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ซึ่งมักมองดูคล้าย ๆ กับป้อมปราการ และอยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลขึ้นไป ทำการเพาะปลูกแบบไร้เลื่อนลอย เป็นที่สังเกตว่าถึงแม้ชาวลีซอจะนิยมปลูกฝิ่นเพื่อเป็นรายได้ แต่จะพบว่าชาวลีซอติดฝิ่นน้อยมาก นอกจากนี้ชาวลีซอยังได้ชื่อว่าเป็นพ่อค้าแห่งขุนเขาอันเนื่องมาจากชาวลีซอ นอกจากจะทำไร่แล้วยังประกอบการค้าขายสินค้าระหว่างชุมชนชาวเขาต่าง ๆ ด้วย

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่า มีชาวลีซอ อาศัยอยู่ในพื้นที่ 10 จังหวัด จำนวน 155 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 6,553 หลังคาเรือน 7,338 ครอบครัว ประชากรรวม 38,299 คน แยกเป็นชาย จำนวน 12,345 คน หญิง จำนวน 12,505 คน เด็กชาย จำนวน 6,737 คน และเด็กหญิง จำนวน 6,712 คน พบมากที่สุดที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาจังหวัดเชียงราย และตาก

4.1.7 ลัวะ หรือ ละเวือ ละว้า ถิ่น มัด ปรัย

ลัวะ หรือ ละเวือ ละว้า ถิ่น มัด ปรัย เป็นชนชาติดั้งเดิมที่อยู่อาศัยตามบริเวณลุ่มแม่น้ำ สาละวินและแม่น้ำโขง มีอยู่กระจัดกระจายในตอนใต้ของจีน พม่า ลาว และตอนเหนือของไทย เชื่อว่าเป็นชนชาติที่เป็นเจ้าของ ดินแดงลุ่มแม่น้ำปิง ก่อนที่ชนชาติไทยจะเข้ามาครอบครองในเวลาต่อมา นักมานุษยวิทยาได้จัดชาวลัวะอยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมร อย่างไรก็ตาม ชาวลัวะส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้ผสมกลมกลืนกับชาวไทย จนยากที่จะสามารถแบ่งได้ชัดเจน ที่ยังเหลืออยู่ที่พอสังเกตได้เฉพาะในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ชาวลัวะจะอยู่อาศัยทั้งในที่สูงมาก ๆ และบริเวณหุบเขาที่ราบลุ่ม นอกจากนี้ ชาวลัวะยังทำการเพาะปลูกข้าวนาดำและทำไร่แบบหมุนเวียนเหมือนกับชาวกะเหรี่ยง

ระบบครอบครัวของชาวลัวะเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวถือระบบพ่อ-เมียเดียว และยึดถือ การสืบสายเลือดทางฝ่ายชายแบบไม่เคร่งครัดนัก มีลักษณะความเชื่อบูชาผีและบรรพบุรุษผสมผสานไปกับศาสนาพุทธ

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่ามี กลุ่มชาติพันธุ์เผ่าลัวะอาศัยอยู่ในพื้นที่ 8 จังหวัด จำนวน 69 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 4,361 หลังคาเรือน 5,098 ครอบครัว ประชากรรวม 22,260 คน แยกเป็นชาย จำนวน 7,454 คน หญิง จำนวน 7,553 คน เด็กชาย จำนวน 3,536 คน และเด็กหญิง จำนวน 3,717 คน โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมาเป็นเชียงราย และแม่ฮ่องสอน

ลัวะเมื่อพบอยู่ที่จังหวัดน่าน จะเรียกว่า “ถิ่น” ซึ่งตามชื่อที่จริงแล้วชาวถิ่นก็คือชาวลัวะหรือละว้า และชาวไทยในจังหวัดน่านเรียกชนกลุ่มนี้ว่า ถิ่นหรือเจ้าของถิ่นเดิมนั่นเอง ชาวถิ่นจะอาศัยอยู่ในเขตป่าเขาตามบริเวณชายแดนไทย-ลาว ในจังหวัดน่าน

ชาวถิ่นหรือลัวะเมืองน่าน ก็มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกับชาวลัวะในจังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอนเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันได้มีการผสมกลมกลืนกับชาวไทย หรือรับเอาระเบียบวิถีชีวิตของชาวไทยไปรวมกัน จนยากที่จะสามารถแยกแยะความแตกต่างของ ชนชาวไทยโดยทั่วไปได้ นอกจากการสังเกตคุณลักษณะบ้านเรือนรูปแบบการทำไร่และภาษาพูดในหมู่บ้านเท่านั้น

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ (เผ่า) ถิ่นอาศัยอยู่ในพื้นที่ 4 จังหวัด จำนวน 159 หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน 8,496 หลังคาเรือน 10,474 ครอบครัว ประชากรรวม 42,657 คน แยกเป็นชาย จำนวน 15,512 คน หญิง จำนวน 14,941 คน เด็กชาย จำนวน 6,084 คน และเด็กหญิง จำนวน 6,120 คน โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดน่าน รองลงมาเป็นเลย และพะเยาตามลำดับ

4.1.8 ขมุ

ขมุ ก็เป็นอีกชนชาติหนึ่งที่อยู่ในกลุ่มภาษามอญ – เขมร มีถิ่นฐานอยู่ตามบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตลอดชายแดนไทย – ลาว ในภาคเหนือของประเทศไทยจะพบชาวขมุได้ในเขตจังหวัดน่านและเชียงราย

เนื่องจากชาวขมุมีการย้ายถิ่นฐานและนิยมการไปรับจ้างคนเฝ้าอื่น ๆ ทำงานอยู่เสมอมาเป็นเวลานาน ทำให้เกิดการผสมกลมกลืนกับชนเผ่าอื่น โดยเฉพาะชาวไทยจนในปัจจุบันจะพบหมู่บ้าน ชาวขมุได้น้อยมาก ซึ่งมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายชาวไทยมาก นอกจากภาษาและประเพณี พิธีกรรม บางอย่างที่แตกต่างกันออกไป

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์ (เผ่า) ขมุ อาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัด จำนวน 38 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 2,256 หลังคาเรือน 2,523 ครอบครัว ประชากรรวม 10,573 คน แยกเป็นชาย จำนวน 3,991 คน หญิง จำนวน 3,873 คน เด็กชาย จำนวน 1,366 คน และเด็กหญิง จำนวน 1,343 คน โดยพบมากที่สุดที่จังหวัดน่าน รองลงมาเป็นเชียงราย และอุทัยธานี ตามลำดับ

4.1.9 มลาปรี หรือ คนตองเหลือง

“มลาปรี” มีความหมายว่า คนป่า ชาวบ้านทางภาคเหนือเรียกชื่อ ชนกลุ่มนี้ว่า ผีตองเหลือง เพราะชนกลุ่มนี้มีพฤติกรรมเร่ร่อน หรือเสาะหาแหล่งอาหาร โดยการล่าสัตว์และเก็บพืชผลตามที่แตกต่างกัน การสร้างที่พักอาศัยสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยในระหว่างหาอาหาร เมื่อแหล่งที่อยู่อาศัยนั้นมีอาหารไม่เพียงพอก็จะย้ายไปอยู่ที่อื่น และความบังเอิญที่ชาวบ้านในแถบนั้นเคยพบพวกนี้ตั้งแต่เริ่มสร้างที่อยู่และสังเกตว่าเมื่อไปตองเหลืองแห้ง ชนกลุ่มนี้ก็จะย้ายหนีไป ชนกลุ่มนี้หากเจอชนกลุ่มอื่นไม่น่าไว้ใจก็จะหลบหนีทันที ชาวบ้านจึงตั้งชื่อเขาว่า “ผีตองเหลือง”

มลาปรี หรือผีตองเหลือง จัดอยู่ในกลุ่มชาวมอญ – เขมร ตามตำนานเรื่องเล่าทำให้ชื่อว่า มลาปรี หรือผีตองเหลืองมีต้นกำเนิดอยู่บริเวณต้นแม่น้ำโขง จังหวัดไชยะบุรี (ประเทศลาว) มลาปรี หรือผีตองเหลืองที่พบในประเทศไทยนั้น มักจะพบเห็นในสองจังหวัด คือ จังหวัดแพร่ในเขตอำเภอร้องกวาง และจังหวัดน่าน ในอำเภอเวียงสา และอำเภอสันติสุข

จากการรวบรวมข้อมูลในปี พ.ศ. 2545 พบว่า มลาปรีหรือผีตองเหลือง อาศัยอยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด คือ จังหวัดแพร่และน่าน จำนวน 2 หมู่บ้าน / กลุ่มบ้าน 63 หลังคาเรือน 63 ครอบครัว ประชากรรวม 282 คน แยกเป็นชาย จำนวน 76 คน หญิง จำนวน 68 คน เด็กชาย จำนวน 71 คน และเด็กหญิง จำนวน 67 คน

4.2 การกระจายตัวของหมู่บ้านชาวเขา

ทำเนียบชุมชนชาวเขานบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ปี 2545 ระบุว่าชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านทั้งหมด 3,881 หมู่บ้าน (กลุ่มบ้าน) แยกเป็นหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2547 จำนวน 1,750 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 45 และกลุ่มบ้าน (หย่อมบ้าน นอกบ้าน) จำนวน 2,131 กลุ่มบ้าน คิดเป็นร้อยละ 54.90 มีหลังคาเรือนทั้งหมด 226,696 หลังคาเรือน 252,588 ครอบครัว มีประชากรรวม 1,203,149 คน เมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมดของประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 2

4.3 สถิติจำนวนประชากรและถิ่นที่อยู่ชาวเขาเผ่ามูเซอคำ

4.3.1 ถิ่นที่อยู่ของชาวมูเซอในประเทศไทย

มูเซอ (LAHU) เป็นชาวเขาในประเทศไทยมีจำนวนประชากรมากเป็นลำดับที่ 3 รองลงมาจากกระเหรี่ยงและแม้ว เรียกตนเองว่า “ลาหู่” ประชากรมูเซอจากการรวบรวมข้อมูลของกลุ่มประสานการจัดสวัสดิการแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กองส่งเสริมชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ (เดิม) ในปี 2545 พบว่า ชาวมูเซอ อาศัยอยู่ในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ดาก คำแพงเพชร ลำปาง น่าน และ เพชรบูรณ์ จำนวน 385 หมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน 18,057 หลังคาเรือน 20,347 ครอบครัว มีประชากรมูเซอรวม 102,876 คน ดังข้อมูลในตารางที่ 2.1

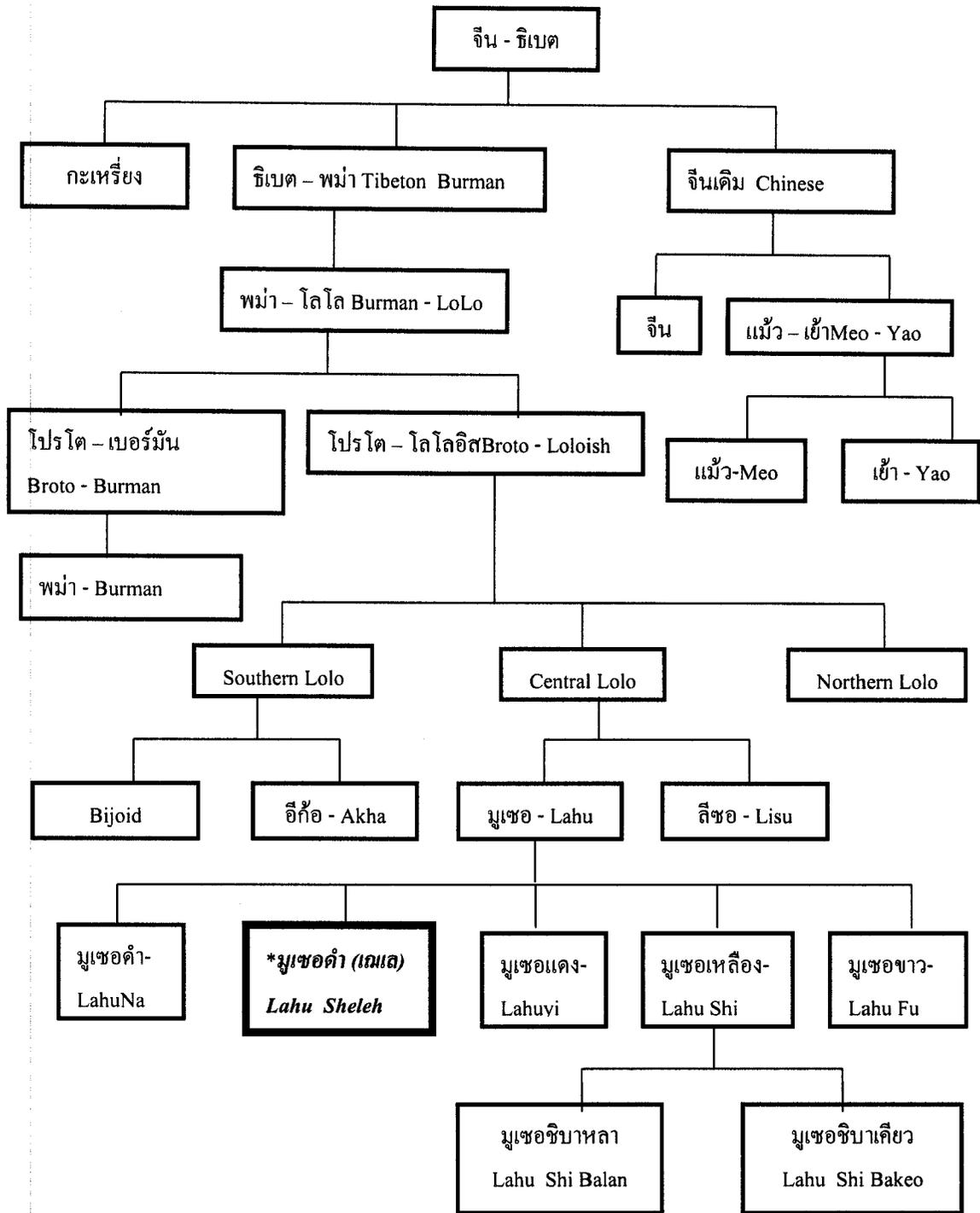
ตารางที่ 2.1 สถิติจำนวนประชากรมูเซอในประเทศไทย

จังหวัด	ลักษณะหมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนครอบครัว	จำนวนประชากร
เชียงราย	172	8,575	9,759	49,427
เชียงใหม่	153	7,136	7,931	39,037
แม่ฮ่องสอน	32	1,273	1,508	6,831
ดาก	9	660	708	5,590
ลำปาง	13	199	220	1,032
คำแพงเพชร	4	205	212	932
น่าน	1	6	6	20
เพชรบูรณ์	1	3	3	7
รวม	385	18,057	20,347	102,876

ที่มา : สถิติจากทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัดในประเทศไทย พ.ศ. 2545 กลุ่มประสานการจัดสวัสดิการสังคมบนพื้นที่สูง กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

4.3.2 ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของมูเซอ

ถิ่นกำเนิดดั้งเดิมของมูเซอ เชื่อว่ามีต้นกำเนิดอยู่บริเวณที่ราบสูงทิเบต มีความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์กับชนเผ่าโลโลในตอนใต้ของจีนร่วมกับชาวลีซอและอีก้อดั้งเดิมภูมิภาคพันธุ์ของชาวเขาในรูปที่ 2 ชาวมูเซอได้มีการอพยพเคลื่อนย้ายไปทางตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากชาวมูเซอเป็นพวกที่อยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง ชอบอพยพ เร่รอนตามสัตว์เลี้ยงและชอบอพยพเคลื่อนย้ายมากกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ จากนั้นมูเซอได้อพยพเข้าสู่แคว้นเชียงตุง ประเทศเมียนมาร์ และอพยพ เข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ 100 ปี มานี้เอง

ภาพที่ 2.1 แผนภูมิมิชาติพันธุ์ของชาวเขาแสดงที่มาของกลุ่มชาวเขาเผ่ามูเซอคำ
ที่มา : สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการ 2545

ตามหลักฐานบันทึกประวัติศาสตร์ของจีน ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 กล่าวถึง มูเซอว่า จีนได้จัดให้พวกนี้เป็นพวก “ช่างตีเยิน” เดิมอยู่ในบริเวณที่ราบสูงทิเบต – ซิงไห่ และมีการอพยพเคลื่อนย้ายตามสัตว์เลี้ยงอยู่เรื่อย ๆ

วอล์กเกอร์ อาร์ แอนโทนี (Anthony R. Walker) นักมานุษยวิทยา ชาวอเมริกัน ซึ่งเคยค้นคว้าเกี่ยวกับมูเซอไว้มากมายได้กล่าวถึงบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับมูเซอ (สารคดี ศิลปิน : 2542 : 2) ไว้ว่า

ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 พวกมูเซอเคยเร่ร่อนอยู่ก่อน ต่อมาได้มีอาณาจักรของตนเองในดินแดนที่เรียกว่า “ดินแดนแห่ง 18 หัวหน้าผา” โดยมีเมืองหลวงชื่อ “ลิเคียงกาซี” อยู่ในแถบมณฑล ยูนาน ศาสตราจารย์ ด่วน ทีเซิง นักมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยปักกิ่งได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในปี พ.ศ. 2525 มีมูเซอในมณฑลยูนาน ถึง 320,000 คน อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอ ลี้ซังแถบสิบสองปันนา ของมณฑลยูนาน

ต่อมาช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 จีน ได้ให้อำนาจปกครองตัวเองแก่มูเซอ โดยยังคงให้อยู่ภายใต้อำนาจอปกครองของจีน แต่เมื่อจีนเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมืองที่ส่งทหารเข้ามาควบคุมดินแดนของมูเซอ ทำให้กลุ่มมูเซอไม่พอใจและทำการต่อต้าน แต่ไม่สำเร็จ บางกลุ่มจึงต้องจำยอมอยู่ภายใต้อาณัติของจีน จนกลายเป็นชาวจีน ส่วนกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ยอมถูกกดขี่ก็พากันอพยพลงทางใต้ สู่วังเวียงตุง ซึ่งอยู่ในเขตประเทศพม่าปัจจุบัน และอพยพเข้าสู่ประเทศไทย เมื่อประมาณ 100 กว่าปีมาแล้ว

ขณะมีการอพยพนั้น เขตเวียงตุงอยู่ในอำนาจอปกครองของอังกฤษ เมื่อชาวมูเซอเข้ามาอยู่ในเวียงตุง ก็พบกับปัญหาถูกชาวอังกฤษ (โดยเฉพาะกลุ่มสอนศาสนา) พยายามโน้มน้าวให้นับถือศาสนาคริสต์ ชาวมูเซอซึ่งมีความศรัทธาต่อศาสนาดั้งเดิมของตัวเอง ไม่ปรารถนาเช่นนั้น จึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้นเพื่อสร้างอาณาจักรของตัวเองให้เป็นอิสระจากการเข้าครอบงำของอังกฤษ แต่ก็ถูกทหารอังกฤษปราบปรามจนต้องหนีเข้าประเทศไทย ผู้นำการอพยพครั้งนั้นชื่อ “เหมาะนะตูโบ” การรวบรวมผู้คนเพื่อต่อต้านพม่าครั้งนี้สามารถรวมชาวมูเซอได้เป็นจำนวนมากรวมทั้งทรัพย์สินเพื่อซื้ออาวุธไว้ต่อสู้ด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากศรัทธาที่ชาวมูเซอมีต่อผู้นำทางศาสนาของตนเอง แต่การก่อการก็ไม่ประสบความสำเร็จอีกเช่นเคย เหมาะนะตูโบจึงต้องพาบริวารหนีเข้าเขตไทยสู่บ้านต้นน้ำขุมมาว ตำบลม่อนบิน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และเสียชีวิตในระหว่าง ปี พ.ศ. 2527 – 2528 นับเป็นการอพยพครั้งสำคัญของมูเซอที่เข้าสู่ประเทศไทย หลังจากนั้นการอพยพก็มีประปราย เพราะพม่ายังคงดำเนินนโยบายเช่นเดิมไม่หยุดยั้ง ทำให้ชนกลุ่มน้อยต้องหนีเข้าสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก

คำว่า “มุเซอ” นักมานุษยวิทยาบางท่านสันนิษฐานว่ามาจากคำที่พวกพม่า และไทยใหญ่ในรัฐฉานใช้เรียกคนกลุ่มนี้ มีความหมายว่า “นายพราน” ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะนิสัยที่โดดเด่นของมุเซอที่มีความเชี่ยวชาญในการล่าสัตว์ และอพยพเร่ร่อนตามสัตว์เลี้ยงของตนเองอยู่ตลอดเวลา คนพื้นเมืองในภาคเหนือหรือคนเมืองล้านนา ก็ใช้คำนี้เป็นชื่อเรียกและเป็นภาษาทางราชการตลอดเวลา

นักภาษาศาสตร์ จัดกลุ่มภาษาของมุเซออยู่ในตระกูลจีน – ทิเบต ซึ่งมีลักษณะเป็นภาษาคำโดด ไม่มีเสียงพยัญชนะสะกด มุเซอจัดได้ว่ามีกลุ่มย่อยมากที่สุด ซึ่งแต่ละกลุ่มเลือกที่อยู่ต่างกันออกไป โดยมีภูมิประเทศเป็นตัวกำหนดและมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นส่วนประกอบให้เกิด หมู่บ้านและที่ตั้งบ้านเรือนจากการศึกษาของ Anthony R. Walker รายงานว่ามุเซอมีจำนวนมากถึง 32 กลุ่มย่อย โดยมีเงื่อนไขจากความแตกต่างของเครื่องแต่งกาย ภาษาพูด ถิ่นที่อยู่ ฯลฯ ในประเทศไทยเท่าที่กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ ได้สำรวจพบมีถึง 7 กลุ่มย่อย (สารณี ศิลา, 2542: 3-6) ประกอบด้วย

- 1) มุเซอคำหรือลำหู่ นะ ลักษณะสำคัญของกลุ่มนี้ คือ แต่งกายด้วยชุดยาว สีดำกรอมเท้า ประดับแถบฟ้าสลับสีรอบคอ แขน สวมผ้าถุงยาว กลุ่มนี้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ มีประมาณ 36 หมู่บ้าน ในเขตอำเภอฝาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และในเขตจังหวัดเชียงราย
- 2) มุเซอแดงหรือลำหู่ ฉู่ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีน้ำตาล หรือน้ำตาล เท แขนยาว ตกแต่งด้วยแถบผ้าสีแดงเห็นเด่นชัด สวมผ้าถุงยาวกรอมเท้า กลุ่มนี้มีจำนวนประชากรมากที่สุดถึงประมาณ 200 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอแม่เฒ่า อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอเมือง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และอำเภอเมือง กิ่งอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 3) มุเซอเฉลหรือลำหู่ นะเหมี่ยว หรือลำหู่ เฉล ลักษณะการแต่งกายจะสวมชุดยาวคลุมเข่า แขนยาว สีดำ ผ้าหน้าตลอด ตกแต่งริ้วผ้าสีขาว เหลืองรอบคอ แขนและสวมกางเกงสีดำเช่นกัน ลักษณะที่เด่นชัดคือ ผู้หญิงกลุ่มนี้จะโกนไรผมบริเวณหน้าผากขึ้นไปจนหมดเหมือนพวกยูนนาน ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดแม่ฮ่องสอนและจังหวัดตากมีจำนวนประมาณ 35 หมู่บ้าน
- 4) มุเซอเหลืองหรือลำหู่ ฉิบาหลา ปกติมักแต่งกายแบบไทยใหญ่ เป็นกลุ่มที่มีประชากรมากเป็นลำดับที่สอง คือมีประมาณ 80 หมู่บ้าน ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดเชียงราย และเขตอำเภอฝาง อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มนี้นับถือศาสนาคริสต์และเข้าสู่ประเทศไทยโดยการชักจูงของหมอสอนศาสนา

5) มูเซอกูยหรือล่าหู่ฉีบาเกียว เป็นกลุ่มที่ไม่อยู่โดด ๆ มักปนอยู่กับกลุ่มมูเซอแดงหรือพวกลีซอส่วนใหญ่ นับถือศาสนาคริสต์ ลักษณะการแต่งกายหยาบย้อมรูปแบบมาจากชาวลีซอบ้างมูเซอแดงบ้าง ส่วนใหญ่อาศัยในเขตจังหวัดเชียงรายและเขตอำเภอฝาง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 60 หมู่บ้าน

6) มูเซอกูเลหรือละหู่ฟู แต่งกายคล้ายมูเซอดำ แต่ในพิธีสำคัญจะสวมชุดสีขาว อยู่ในจังหวัดเชียงราย มูเซอกูเลนี้มีไม่มากนัก มักตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้เคียงกับกลุ่มอื่น

7) มูเซอชิบาหลา เป็นกลุ่มมูเซอที่อพยพเข้ามาใหม่อยู่ในจังหวัดเชียงราย มีเพียง 2 หมู่บ้าน

5. ปรัชญาพื้นฐานของงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา

ปรัชญาพื้นฐานของงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (วรรณภา โปธิ์น้อย 2525: 65-67) มีแนวคิดดังนี้

5.1 ความหมายและจุดมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ethnographic research) เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนในสถานที่เป็นธรรมชาติเป็นระยะเวลายาวนาน กระบวนการวิจัย มีความยืดหยุ่นและพัฒนามนพื้นฐานของบริบทของสังคมตามความเป็นจริง ซึ่งผู้วิจัยประสบในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรนามุ่งตอบคำถามว่า อะไรคือวัฒนธรรมของกลุ่มคน วัฒนธรรมในที่นี้หมายถึง การที่คนตีความเกี่ยวกับโลกรอบ ๆ ตัวเขาโดยการพัฒนาความเข้าใจร่วมกัน คนเรียนรู้ที่จะตีความเกี่ยวกับสิ่งที่มีความสำคัญและไม่มี ความสำคัญและเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์เฉพาะต่าง ๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์แก่คนในสังคมสำหรับการดำเนินชีวิตและการทำงาน

5.2 องค์ประกอบพื้นฐานของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา

5.2.1 แนวทางการศึกษาปัญหาวิจัยแบบเปิดและเชิงสำรวจ

5.2.2 ผู้วิจัยมีส่วนร่วมอย่างมากในสังคมที่เป็นสถานที่ศึกษาวิจัยในฐานะผู้สังเกตการณ์หรือผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์นั้น ๆ

5.2.3 ใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลหลายแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interviewing)

5.2.4 ความพยายามที่จะเข้าใจเหตุการณ์ในแง่ความหมายตามการรับรู้ของคนในสังคมนั้น

5.2.5 กรอบการตีความซึ่งเน้นความสำคัญของบริบท หรือสภาพการณ์แวดล้อม (Context) ในการตัดสินใจเกี่ยวกับพฤติกรรม และความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม และเหตุการณ์ ภายใต้ระบบการหน้าที่ (Functional System) ของสังคมนั้น ๆ

5.2.6 ผลการวิจัยในรูปของข้อเขียนซึ่งตีความเหตุการณ์ตามองค์ประกอบข้างต้น และพรรณนาสถานที่ที่ถูกศึกษาในรายละเอียด มีชีวิตชีวาและให้ความรู้สึกเสมือนผู้อ่านอยู่ที่นั่นจริง ๆ

5.3 เกณฑ์สำหรับการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาที่ดี

5.3.1 การสังเกตซึ่งผสมผสานเป็นอย่างดีกับบริบทของการศึกษานั้น ๆ

5.3.2 ปัญหาวิจัยเกิดขึ้นในขณะที่การศึกษากำลังดำเนินอยู่

5.3.3 การสังเกตใช้เวลายาวนาน และเป็นการกระทำซ้ำ ๆ เพื่อสร้างความเชื่อถือของผลการวิจัย

5.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับความจริง (Reality) ได้มาจากการสังเกต การสัมภาษณ์และวิธีอื่น ๆ

5.3.5 ความรู้เกี่ยวกับสังคมวิทยาวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทำให้พฤติกรรมทางสังคมและการสื่อสารมีความเป็นเหตุผล

5.3.6 เครื่องมือ แนวคำถาม กำหนดการสัมภาษณ์ ควรสร้างขึ้นจากผลของการสังเกตจากสถานที่วิจัย

5.3.7 มีการนำเสนอแนวคิดเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงและความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา

5.3.8 ผู้วิจัยทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ทางด้านสังคมวิทยาวัฒนธรรมที่ไม่เปิดเผยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมและการสื่อสารในสภาพสังคมนั้น ๆ

5.3.9 ผู้วิจัยไม่ควรกำหนดคำตอบของการวิจัยไว้ล่วงหน้า ควรให้ได้คำตอบมาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพราะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นอย่างดี

5.3.10 ควรใช้เครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีชีวิตชีวา เช่น กล้องถ่ายภาพ เทปบันทึกเสียง วิดิทัศน์

5.3.11 การปรากฏตัวของผู้วิจัยควรเป็นที่รับรู้ รวมทั้งจุดยืนทางด้านส่วนตัว ด้านสังคมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา ก็เพื่อให้ได้ภาพรวมของสิ่งที่ศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นวิธีการที่คนพรรณนาและรับรู้ความเป็นจริงของโลกจากประสบการณ์ของเขาเอง

เหตุผล ที่การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาให้ความสำคัญกับการพรรณนา

(1) การพรรณนาเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาทฤษฎี

(2) การพรรณนาสิ่งที่เกิดขึ้นในสถานที่ที่ผู้วิจัยไม่เคยมีประสบการณ์ตรง เช่น มีอะไรเกิดขึ้นบ้าง ใครเป็นผู้กระทำ เมื่อไร และอย่างไร จะทำให้ผู้วิจัยมองโลกจากมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้อง และมีประสบการณ์ตรงจากการไปศึกษาวิจัย โดยการไปใช้ชีวิตอยู่ในสถานที่นั้น ๆ จึงเป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร

(3) ความเข้าใจเหตุการณ์ในบริบท (context) ของการศึกษาวิจัยเรื่องนั้น ๆ

หากปราศจากบริบทอาจทำให้ความเข้าใจในเหตุการณ์นั้น ๆ คลาดเคลื่อนหรือไม่ถูกต้องได้ เช่น การวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงแนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวไทย ผู้วิจัยจะต้องศึกษาบริบทของครอบครัวไทยด้วย เช่น บริบททางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เป็นต้น

5.4 วิธีรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลหลายแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5.5 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาเป็นหลัก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา โดยใช้เทคนิควิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากการวิจัยทางวิทยาศาสตร์หรือการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methodology) โดยการวิจัยเชิงปริมาณจะเน้นศึกษาถึงแนวคิดที่มีพื้นฐานแบบวิทยาศาสตร์ จะเน้นข้อมูลที่เจงนับและวัดได้ แต่การวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นศึกษาของปรากฏการณ์สังคมจากภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในทุกมิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมนั้น วิธีการนี้จะสนใจข้อมูลด้านความรู้สึกนึกคิดและความหมาย คำนิยาม หรืออุดมการณ์ของบุคคลนอกเหนือไปจากข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งมักใช้เวลานานในการติดตามศึกษาใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

สิ่งหนึ่งที่ผู้ศึกษาต้องให้ความระมัดระวังเป็นพิเศษในการศึกษาวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาก็คือ จะต้องพยายามหลีกเลี่ยง หรือพยายามที่จะไม่ให้แนวคิด คำนิยาม หรือทัศนคติของตนที่มีอยู่เดิมไปมีอิทธิพลต่อการกำหนดการตัดสินใจ หรือให้คุณค่าแก่คำนิยาม ความเชื่อ และแนวความ

คิดของชาวเขาที่มีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนี้ด้วย เช่น นำเอาความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวไปตัดสินรูปแบบการแสดงผลพฤติกรรมในกลุ่มชาวเขาที่มีส่วนร่วมในการศึกษาหรือการเอาความรู้และประสบการณ์ในการทำงานกับชาวเขามาใช้อธิบายและตีความพฤติกรรมของชาวเขาผ่านมูเซอคำ (เมเล) ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงต้องพยายามทำความเข้าใจในความหมาย ความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ ของกลุ่มชาวเขาที่มีส่วนร่วมในการศึกษาในครั้งนี้ ทั้งในทัศนคติแบบคนในชุมชน (Etic Perspective) และทัศนคติแบบคนนอกชุมชน (Etic Perspective) คือ ต้องทำความเข้าใจรูปแบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของกลุ่มชาวเขาที่ทำการศึกษาโดยแสดงบทบาทของคนภายนอกชุมชนด้วย เช่น การสังเกต การวิเคราะห์ และการบันทึกรวบรวมข้อมูลในสิ่งที่จะต้องทำการศึกษาควคู่กันไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการวางแผนครอบครัวในกลุ่มประชากรชนบทและชุมชนชาวเขา พบว่ามีผลงานวิจัยที่ใกล้เคียงที่เกี่ยวข้องดังนี้

เดช กาญจนนางกูร (2522) ได้ศึกษาปัญหาการให้บริการวางแผนครอบครัวแก่ชาวเขาในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่าในเรื่องความรู้เกี่ยวกับวิธีการคุมกำเนิดของชาวเขา ชาวเขา รู้วิธีการคุมกำเนิดร้อยละ 78.2 รู้เรื่องยาฉีดคุมกำเนิดมากที่สุด และแหล่งความรู้ที่ได้รับในการคุมกำเนิด ส่วนใหญ่ได้รับจากเพื่อนบ้าน และเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และได้รับความรู้จากการสื่อสารมวลชนเป็นส่วนน้อย โดยถึงแม้ว่าจะรู้เรื่องและยอมรับวิธีการคุมกำเนิด แต่หญิงเจริญพันธุ์ที่แต่งงานอยู่กินกับสามียังคงมีการใช้วิธีการคุมกำเนิด 81.1 เปอร์เซ็นต์ ส่วนสาเหตุของการไม่คุมกำเนิดได้แก่ ต้องการมีบุตรมากกว่าปัจจุบัน และต้องการมีบุตรชายไว้สืบสกุล ซึ่งการตัดสินใจเกี่ยวกับการมีบุตรของชาวเขาขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมมากกว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ

สมควร ใจกระจ่าง (2540) ได้ศึกษา รูปแบบการส่งเสริมการ วางแผนครอบครัว ในหญิงวัยเจริญพันธุ์ พบว่าการให้ความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัวแก่กลุ่มทดลองจะมีผลให้กลุ่มทดลองมีความรู้ และทัศนคติในการวางแผนครอบครัวที่ถูกต้องและมีความแตกต่างจากกลุ่มควบคุมอย่างเห็นได้ชัด โดยสามารถเพิ่มอัตราความครอบคลุมในการวางแผนครอบครัวเพิ่มขึ้นจากเดิมถึงร้อยละ 16.3 แต่ในกลุ่มควบคุมเพิ่มขึ้นจากเดิมเพียงร้อยละ 5.3

นันทพร แสนศิริพันธ์ (2544) ได้ศึกษา มิติทางสังคม วัฒนธรรม : การตัดสินใจเลือกวิธีการคุมกำเนิดของหญิง - ชาย ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า คู่สมรสหญิงชายต่างมีบทบาทช่วยเหลือซึ่งกันและกันในรอบครัวในด้านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ชายมักมีอำนาจเหนือผู้หญิง

ในเรื่องการคุมกำเนิด สำหรับอุปสรรคของการมีส่วนร่วม วิธีคุมกำเนิดของหญิง - ชาย ในจังหวัด เชียงใหม่ ว่ามีมาจากสาเหตุ 4 ประการ คือ 1) มีความเชื่อในทางลบเกี่ยวกับวิธีคุมกำเนิดของ ผู้ชาย 2) ความรู้เกี่ยวกับการคุมกำเนิดและผลข้างเคียงของวิธีคุมกำเนิดที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง คิดว่า การคุมกำเนิดของผู้ชายคือ ทำหมัน เท่านั้น 3) ทั้งหญิงและชายมีทัศนคติว่าการคุมกำเนิดเป็นเรื่อง ของผู้หญิง 4) ทัศนคติของความเป็นชายสูง และกลัวสูญเสียอำนาจ

มงคล จันทร์บำรุง และคณะ (2542) ได้ศึกษาสังคม จารีตประเพณีและการยอมรับ การวางแผนครอบครัว : ศึกษากรณีชาวเขาในเขต โครงการหลวง พบว่าปัจจัยสำคัญ ๆ ทำให้ ชาวเขามีการคุมกำเนิดน้อยมี 4 ประการ คือ **ประการแรก ได้แก่ ปัจจัยทางวัฒนธรรม** โดยกล่าวว่า ทั้งมุเซอ และแม้วมีแนวคิดว่าการมีบุตรหลายคนเป็นหลักประกันเบื้องต้นว่าจะมีผู้เลี้ยงดูยาม แก่เฒ่า และผู้จัดการพิธีศพยามตาย สังคมมุเซอจะให้ความสำคัญกับลูกผู้หญิงมากกว่าลูกผู้ชาย เพราะเมื่อแต่งงานแล้วสามีจะต้องเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิงเป็นแรงงานที่เพิ่มขึ้น ส่วนแม้วถือว่า ลูกชายเป็นผู้สืบสกุลมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ จัดการพิธีศพ รวมทั้งทำการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ยังมี บุตรชายมากกว่าเท่าใดยังมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น **ประการที่สอง ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ** ทั้ง 2 เผ่า ยังเชื่อว่าแรงงานเป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร **ประการที่สาม ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม** ทั้ง 2 เผ่า ให้ความสำคัญกับเครือญาติมาก การมีเครือญาติมาก แสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมสถานภาพทางสังคม นอกจากนั้นในสังคมมุเซอ ผู้หญิงจะไม่นิยมทำหมันถาวร เพราะสังคมมีการหย่าร้างง่าย การทำหมันถาวรจะเป็นอุปสรรค ในการมีบุตรในการแต่งงานครั้งต่อไป **ประการที่สี่ คือ ปัจจัยที่เกิดจากการดำเนินงานวางแผน ครอบครัว** ซึ่งได้แก่ การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง วิธีการใช้สื่อความครอบคลุมของการ ให้บริการ ความต่อเนื่อง ฯลฯ แม้จะมีการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจสังคมไปมาก และทำให้ชาวเขา ดังกล่าวมีทัศนคติและท่าทีต่อการวางแผนครอบครัวเปลี่ยนไปบ้าง โดยมุเซอเริ่มจำกัดความ ต้องการมีบุตรเหลือเพียง 2-3 คน แต่แม้วก็ยังให้ความสำคัญกับการมีบุตรไว้สืบสกุล

สารณีย์ ไทยานันท์ และคณะ (2543) ศึกษาวิจัยบริบททางวัฒนธรรมและการ ยอมรับการวางแผนครอบครัวของชาวเขาในเขตโครงการหลวง พบว่า ชาวเขาที่มีลักษณะ ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) เช่นกะเหรี่ยง ลัวะ มุเซอ เป็นกลุ่มที่ไม่ให้ความสำคัญกับ เพศบุตร ส่วนกลุ่มครอบครัวขยาย (Extended Family) เช่น แม้ว เข่า อีโก้ ลีซอ ให้ความสำคัญ กับบุตรชายโดยถือว่าเป็นผู้สืบสกุล ฉะนั้นเมื่อแต่งงานแล้วไม่มีบุตรชายกับการมีบุตรที่แตกต่าง กันด้วย เช่น กะเหรี่ยงถือว่าเป็นผู้ที่แต่งงานแล้วไม่มีบุตรเป็นคนบาป มั้ง ถือว่า การมีลูกคือ ความมั่นคงยั่งยืนของครอบครัวและแซ่ตระกูล คนไม่มีลูกเป็นผู้ไม่มีบุญ เป็นตระกูลที่ไม่มีวัน ก้าวหน้าแม้ว่าจะร่ำรวย แต่ไร้เกียรติยศ ศักดิ์ศรี เทียบไม่ได้กับคนจนที่มีบุตร สืบสกุลยังมี

เกียรติยศ ศักดิ์ศรีมากกว่า นอกจากนั้นผลการศึกษาวิจัยพบว่า ชาวเขาบางเผ่ามี ภูมิปัญญาในการ
 คุ่มกำเนิดอยู่แล้ว เช่น ในสังคมกะเหรี่ยง การกำหนดข้อห้ามไม่ให้สามีภรรยาเพศสัมพันธ์กันใน
 ช่วงการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ หรือระหว่างไปนอนค้างในไร่ สังคมอีก็อ์ก็มีข้อห้ามไม่ให้สามี
 มีเพศสัมพันธ์กับภรรยาก่อนออกไปล่าสัตว์หรือในการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ ของชุมชน และ
 ครอบครัว นอกจากนี้ ยังพบว่า การวางแผนครอบครัวของชาวเขาตามจารีตประเพณีแล้วเป็นความ
 ต้องการให้ได้ลูกห่าง เพื่อให้ผู้เป็นแม่ได้พักท้องและไม่ให้มีลูกติดกันจนเกินไปนัก ซึ่งจะมีผลต่อ
 สุขภาพของแม่และลูก คือ แม่มีระยะพักร่างกายให้แข็งแรงก่อนและลูกก็จะได้รับการเลี้ยงดูที่ดีด้วย
 แต่โดยภาพรวมแล้วชาวเขานิยมมีลูกหลาย ๆ คน ด้วยเหตุที่ว่าอัตราการตายของทารกสูง เพื่อ
 ความมั่นคงของครอบครัวและหรือครัวเรือนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อเป็นโช่ทองคล่องใจ
 พ่อแม่ให้อยู่ร่วมกันสร้างครอบครัวต่อไป ตลอดจนความเชื่อในเรื่องบุญกุศล ความมีหน้ามีตาใน
 สังคมและสถานภาพทางสังคมของหัวหน้าครอบครัวและชีวิตหลังความตายของพ่อแม่ และปัจจัย
 ที่ผลักดันให้ชาวเขาตระหนักถึงการวางแผนครอบครัวประกอบด้วยความกดดันของประชากรที่มี
 ต่อทรัพยากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดินทำกินที่มีจำกัดและยังเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ลงอีก เมื่อมีการ
 ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้น และการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจทำให้
 ชาวเขาหันมาปลูกพืชเชิงพาณิชย์ที่ผลผลิตนำไปสู่ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ผลที่ตามมาคือการ
 พึ่งพาต่อภายนอกตั้งแต่ปัจจัยการผลิต เทคนิควิธีการเพาะปลูก ทุนและระบบตลาด ดังนั้น
 เพื่อความอยู่รอดแล้ว จึงต้องมาพิจารณาปัจจัยภายในของตนเอง ได้แก่ประชากรที่จำเป็นต้อง
 พัฒนาในเชิงคุณภาพ ลดใน เชิงประมาณลง ให้สามารถต่อสู้กับกระแสทุนนิยมได้

ผลจากการศึกษาวรรณกรรมต่าง ๆ ดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า การวางแผนครอบครัว
 มีความสัมพันธ์กับปัจจัยทั้งส่วนบุคคลและปัจจัยแวดล้อมของบุคคลนั้น ได้แก่ สภาพทางสังคม
 เศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน ซึ่งจะส่งผลถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีบุตร และการวางแผน
 ครอบครัว ซึ่งความคิดนี้จะเชื่อมโยงไปสู่การตัดสินใจรับหรือปฏิเสธการวางแผนครอบครัว เหตุผล
 ปฏิเสธการยอมรับการวางแผนครอบครัว คือ ต้องการมีบุตรมากกว่าปัจจุบัน / ต้องการมีบุตรมาก
 เพราะอัตราการตายของทารกสูง ต้องการมีบุตรชายไว้สืบสกุล ความเชื่อทางลบเกี่ยวกับวิธีการ
 คุ่มกำเนิดเพศชายกลัวสูญเสียอำนาจ ส่วนเหตุผลที่ยอมรับการวางแผนครอบครัว คือ ต้องการให้ลูก
 ห่างเพื่อสุขภาพที่ดีของแม่ ปัญหาที่ดินทำกินจำกัด โดยวิธีการคุ่มกำเนิดที่นิยม คือ ฉีดยา และวิธีการ
 คุ่มกำเนิดที่ไม่นิยม คือ ทำหมัน